

АРХЕОЛОГІЧНІ ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОЇ САКРАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ПОНИЗЗЯ СУХОГО КОБЕЛЯЧКА ТА НИЖНЬОГО ПРИПСІЛЛЯ

Оксанченко Олександр, учень ліцею «ЛІДЕР» Пришибської сільської ради

Кременчуцького району Полтавської області

Керівник: Івахненко О.Ю., вчитель історії

Культурна сакральна спадщина - це те, що формує духовні цінності, закладає підвалини національної ідентичності. Вона окреслює духовний і матеріальний простір, де виникла українська нація і нарощувався її потенціал. [2]

Територію Полтавщини вважають однією з колисок індоєвропейської спільноти, осередком формування індоаріїв та індоіранських народностей. Її археологічна спадщина таїть у собі невичерпне джерело збагачення сучасної й майбутньої культури. Вона потребує переосмислення, надання їй сучасного вигляду, доступного для розуміння новими поколіннями.

Внаслідок російської збройної агресії, яка триває понад 10 років та спрямована на знищення національної пам'яті й свідомості як важливих складових українського суспільства, відбувається втрата багатьох об'єктів культурної сакральної спадщини. Тому їх ретельне дослідження, максимальний захист та збереження є вимогою часу.

Серед пам'яток археології Полтавщини вкрай важливо виявити найбільш цінні об'єкти культурної сакральної спадщини, дослідити їх загальні та специфічні риси, розробити сучасні презентаційні матеріали для її подальшої популяризації та ознайомлення широкого загалу та належного поцінування.

На теренах Пришибської громади та на прилеглих до неї територіях відомі десятки курганів, поселень, місцезнаходжень та окремих знахідок, досліджених археологами. Серед них є не лише прадавні поховання носіїв різних археологічних культур, але й жертівники-святилища – Кормилиця та Цегельня. Сакральні місця з ознаками культового обряду були досліджені за участю київського археолога Ю.О.Шилова. [6, с.43]

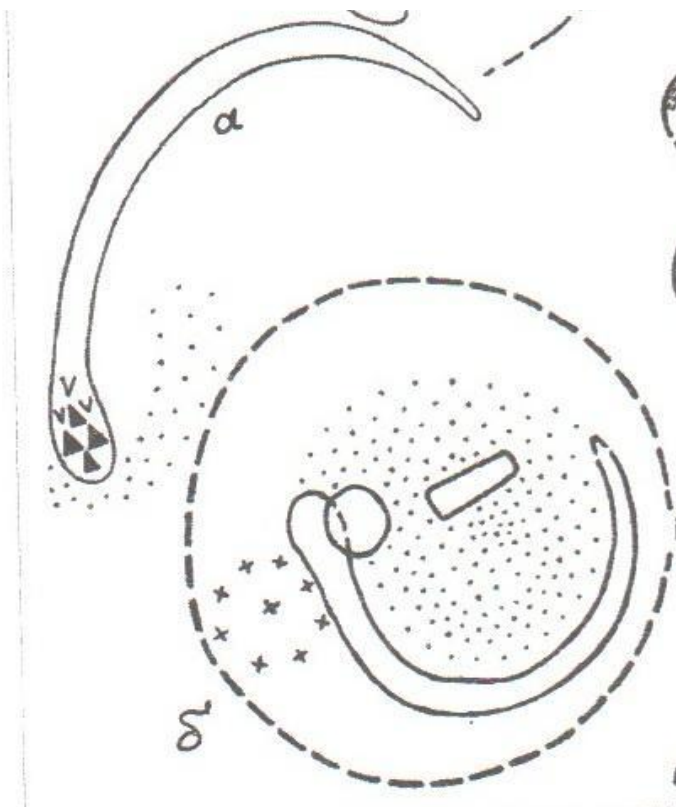
Це не лише археологічна знахідка, а ціла епоха, що оживає в нашій уяві, поєднуючи сьогоднішнє з життям наших пращурів.

Про археологічні знахідки на теренах мікрорегіону Нижнього Припсілля та пониззя Сухого Кобелячка розповідають експонати краєзнавчого музею у Горішніх Плавнях. А от побачити наживо і навіть доторкнутися до поховальних камер та надмогильних споруд можна на подвір'ї музею у скансені "Святині". Окрім «кам'яних скринь» — поховальних споруд археологічних культур доби енеоліту — ранньої бронзи тут представлені «стели» — антропоморфні чи аморфні надмогильні та надкурганні обтесані плити. Їх форма нагадує хоч і примітивне, але все ж зображення людини: виділений основний масив плити-«тулуба» та своєрідний образ «голови». Це — роботи давніх скульпторів-каменярів. Подібні стели виконували сакральні функції: іноді використовувалися при перекритті могил, встановлювалися поруч з ними або ж взагалі на вершині насипу. Багато таких «стел» було знайдено на Придніпровських теренах Полтавщини, а деякі з них ще навіть донедавна вінчали кургани, були виявлені у процесі розвідувальних робіт та перевезені до експозиції скансену. Серед таких — «стели» з Пришиба та навколишніх сіл.

Антропоморфна стела на кургані (Пд. околиця с. Пришиб)

У експозиції Горішньоплавнівського історико-краєзнавчого музею представлені матеріали, присвячені дослідженням київського археолога Ю.О. Шилова поблизу села Дмитрівка.

Цегельня. Схема святилища (Фрагмент)

Дослідження у 1992-1993 рр. кургану Цегельня дозволили виявити святилище енеолітичної доби у формі “змії з яйцем біля хвоста”.

Згодом аналогічне святилище було виявлене під час розкопок групи курганів поблизу села Єристівка, в ур. Кормилиця. Ці кургани можна вважати першими докурганними святилищами у степах Євразії. Вони відобразили зародження міфоритуалу вмирання – воскресіння посіяного зерна. [6, с.43]

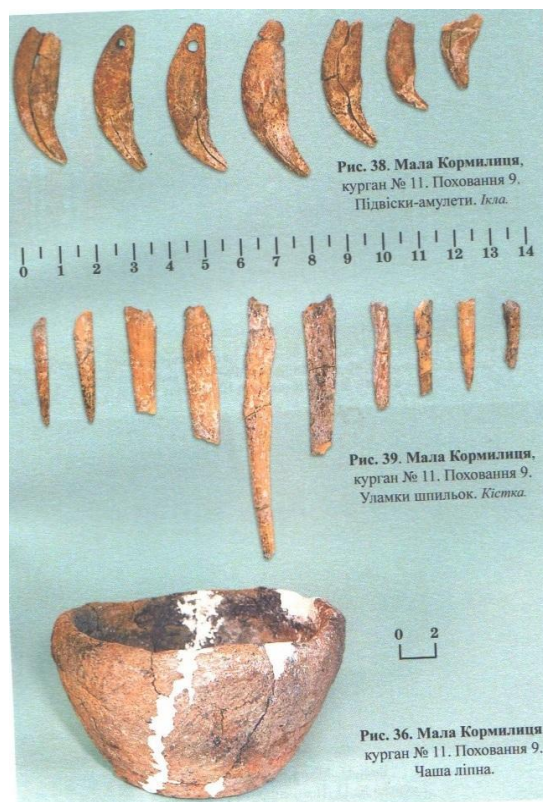

Рис. 38. Мала Кормилиця, курган № 11. Поховання 9. Підвіски-амулети. Ікла.

Рис. 39. Мала Кормилиця, курган № 11. Поховання 9. Уламки шпильок. Кістка.

Рис. 36. Мала Кормилиця, курган № 11. Поховання 9. Чаша ліпна.

Знахідки з жіночого поховання з кургану М.Кормилиця. Кол.хут.Підусті. 2008.

Місце розташування кургану Цегельня є

унікальним. Курган знаходиться в місці з особливою енергетикою та природними особливостями, що робить його потенційним центром культових дійств давніх

людей. Він являв собою важливий сакральний осередок, де проводилися різноманітні ритуали та обряди. Вчені прослідковують паралелі між артефактами з кургану Цегельня та предметами, характерними для інших індоєвропейських культур. Вони вважають, що курган відіграв важливу роль у житті давніх спільнот, об'єднуючи людей, формуючи їх світогляд та систему цінностей. До того ж сакральні обряди, пов'язані зі смертю і похованням, відображають уявлення про загробне життя, душу і безсмертя, визначають поняття добра і зла, справедливості та дають відповідь на питання про те, що нас

чекає після смерті.

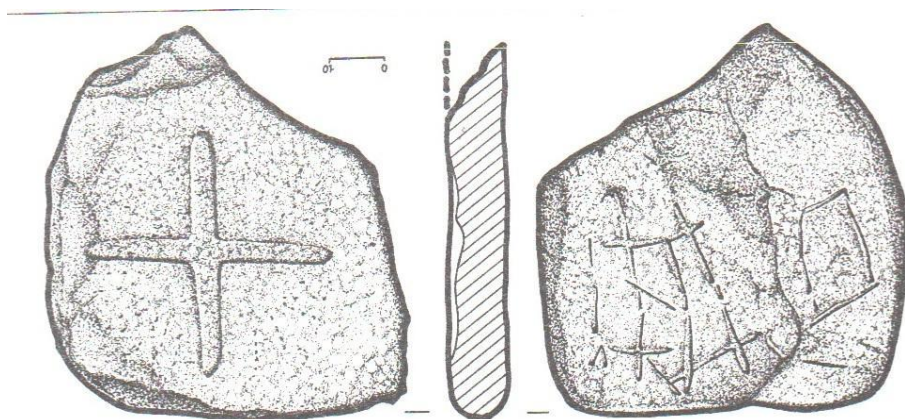
Стели, кромлехи, дольмени, гробниці слугували жерцям як своєрідні акумулятори й підсилювачі енергії, викликаючи у них особливі стани, зцілювання.[6, с.50]

Восени 2008 року Полтавська археологічна експедиція провела дослідження курганів поблизу колишнього хутора Підустя на території Пришибської сільської ради. На вершині одного з них стоїть архаїчна скульптура-стела. Під час дослідження кургану Кормилиця були виявлені дві жертвні ями, влаштовані а зв'язку з появою катакомбних захоронень. Подібні парні ями були виявлені неподалік, за 2,5 км у с.Петрашівці, де їх поява була пов'язана з поховальною практикою катакомбних племен.[3, с.15]

Серед тринадцяти поховань кургану Кормилиця археологами було виявлене катакомбне донецьке поховання жінки. Знахідки з цього поховання нечисленні, проте, досить яскраві: чотири кістяні шпильки, низка підвісок-амулетів з ікол великої собаки та перевернута догори дном ліпна чаша. Виразний комплекс, здогадно належав особі, практикуючій як знахарка чи шаманка.[3, с.340]

Ці знахідки мають певні паралелі з надзвичайно виразним захороненням особи - служительки культу донецької катакомбної культури з Гребінківського кургану, перегукуючись наявністю у складі інвентаря шпильок - ймовірно засобів голкотерапії, амулетів, виготовлених з ікол тварин, а також вміщенням до камери невеликої чаші, покладеної вверх дном [1, с.26]

Вивчаючи ці об'єкти, ми можемо перейняти цінності наших предків, відшукати відповіді на питання, які залишаються актуальними й сьогодні: у чому полягає сенс людського життя, чому ми живемо, у чому наше призначення, якою є мета існування кожного з нас?

На окремих місцевих курганах донині зберігаються встановлені антропоморфні чи аморфні надмогильні та надкурганні обтесані плити. На одній з таких стел з кургану в с. Карпівка поблизу гирла р.Сухий Кобелячок помітні сліди зображень у вигляді перехрещених ліній. Дослідники розглядають їх як подібні до петрогліфічних відтворень колісниць або візків доби бронзового віку [4, с.73]

Своєрідне сакральне мистецтво цих зображень імовірно передавало релігійні погляди і водночас було вираженням естетичних пошуків, свідченням формування художнього смаку і розвитку творчих здібностей.

Курган Єристівська могила заввишки 10,2 м здавна використовувався людністю краю для новітніх поховань. Попри те, що на ньому не вдалось виявити ознак розміщення давніх культових виробів, проте не можна виключати їх існування у минулому, враховуючи те, що наразі це один з найбільших за розмірами на Лівобережжі курган.

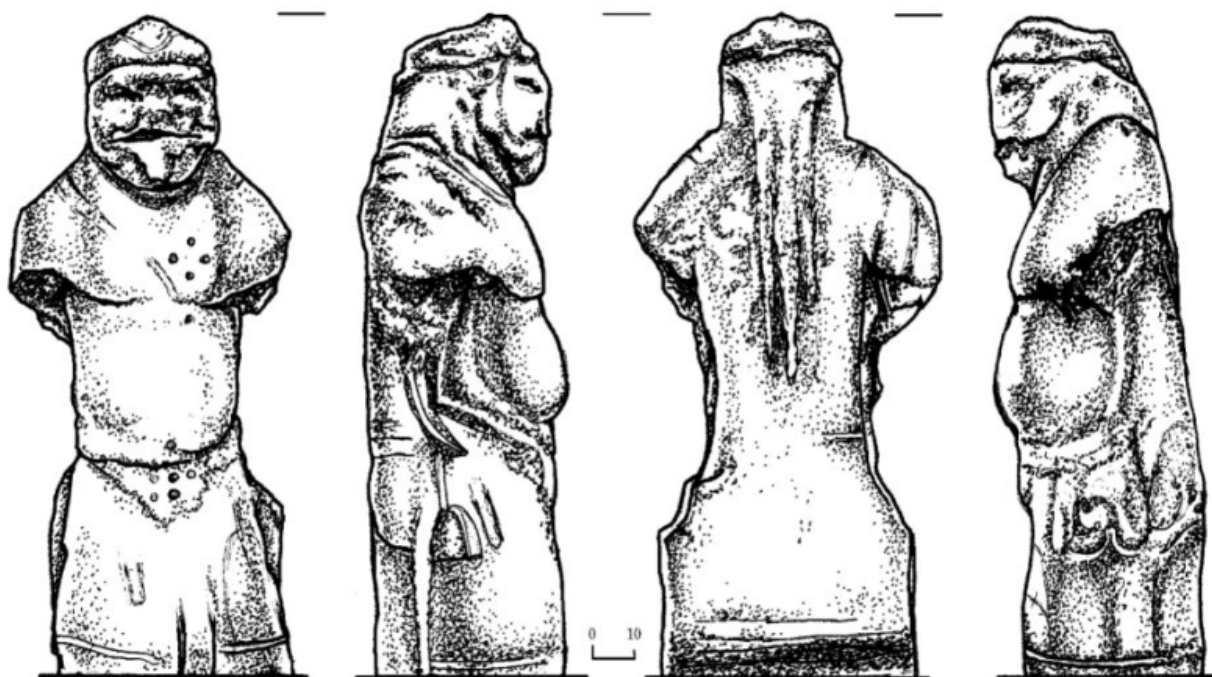
В колекції Кременчуцького краєзнавчого музею зберігається відома за публікаціями половецька кам'яна стела, яка датується серединою-кінцем XI ст. Відоме також її походження з околиць володінь князя М.А. Єрстова у селі Єристівка, де вона прикрашала вершину одного з курганів. В 1890-х роках давня скульптура була, за усними переказами, волами перевезена як прикраса парку князя до Великих Будищ поблизу Диканьки. Через півстоліття її доставили до Полтавського краєзнавчого музею, а згодом передали до Кременчука. [3, с.25]

Скульптура належить до поховальних пам'яток мікрорегіону Нижнього Припсілля як елемент вівтарного комплексу, розташованого на нині зруйнованому кургані. З нею пов'язують вчинення певних сакральних дій у "боротьбі з нечистою силою" у XIX ст., внаслідок яких було спотворене обличчя скульптури та нанесені на стелі заглиблення у формі хрестів. [3, с.27] Зазначені особливості вказують на існування тут культу давньої статуї за нової доби.

Низько посаджена голова, вбрана у гостроконечний шолом, з-під якого по спині спускаються коси. Добре прокреслені деталі вбрання: наплічна накидка, каптан. підперезаний поясом, що служить основою для прикріплення численних

побутових речей. Крім зброї воїна у поясному наборі давній скульптор відтворив різні супутні предмети, наприклад - точильний брусок.

Точильний камінь-абразив - невід'ємна частина комплексу озброєння воїна. Адже з появою металевих знарядь із ріжучими краями постало питання у перманентному підгострюванні їх бойових частин. У багатьох народів абразиви вважались культовими предметами, а у деяких племен цей предмет пов'язаний з богом грому та неба. Тож жоден воїн не обходився без точильного каменю.[5, с.30]

Половецька стела з с. Єристівка. (за: Маєвська, Супруненко. 2006).

Вивчення цих об'єктів допомагає перейняти цінності наших предків, які актуальні і сьогодні, розвинути повагу до минулого і зрозуміти, що ми є спадкоємцями багатих культурних традицій. Сакральні об'єкти є важливим елементом культурної ідентичності. Вони об'єднують людей, передаючи їм почуття приналежності до певної спільноти.

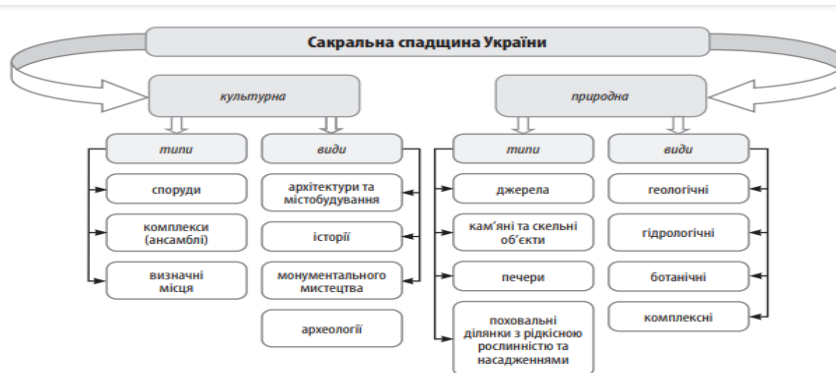
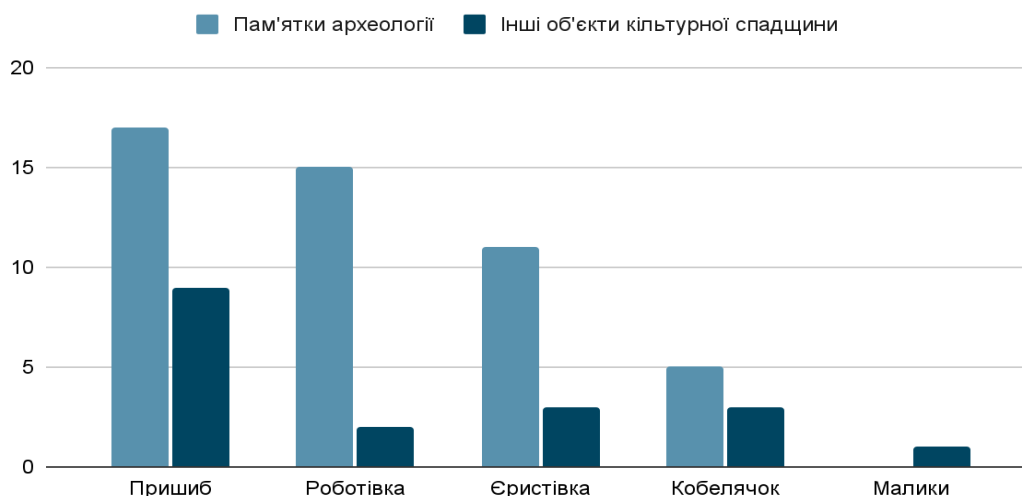

Рис. 1. Класифікаційна схема сакральної спадщини України

Міщенко О.В. Волинський національний університет ім.Л.Українки
(Український географічний журнал. 2023. №4. С.47.)

Вперше макрорегіон пониззя Сухого Кобелячка та Нижнього Припсілля потрапив у поле зору археологів ще на початку ХХ століття. Відтоді з'явилась велика кількість творів про об'єкти археології, зокрема - кургани. У окремих з них є розрізнені згадки про археологічні пам'ятки сакрального характеру, проте автори досліджень не аналізували їх саме як об'єкти культурної сакральної спадщини.

Їх кількість загалом нараховує близько 200 курганних поховань різних періодів, в тому числі повністю або частково досліджених археологами. У місцевому архіві нараховується 48 охоронних паспортів на об'єкти культурної спадщини сіл громади, що перебувають на обліку та під охороною. Серед них переважають групи курганів та окремі кургани, залишені носіями різних археологічних культур від доби пізнього неоліту до середньовіччя. У періоди нового та новітнього часу кургани традиційно використовувались для поховань людністю краю. Кількісний аналіз за селами громади та за видовим складом наочно відображений у створених діаграмах.

Пам'ятки культурної спадщини у селах Пришибської громади.
Станом на 2024 рік (за матеріалами місцевого архіву)

Нечисленні відомості про сакральне значення окремих з них з'явилися порівняно недавно та потребують подальшого ретельного вивчення. Дана робота є першою спробою зібрати, систематизувати та оцінити наявну інформацію про найбільш цінні об'єкти культурної сакральної спадщини рідного краю, проаналізувати їх характерні риси та унікальні особливості, як важливі прояви духовної спадщини рідного краю та України.

Знахідки археологів під час дослідження курганів - це своєрідний місток, прокладений крізь тисячоліття, між минулим і майбутнім, що нагадує про цінність наших витоків, необхідність зберігати і передавати духовний спадок нащадкам.

Наш рідний край багатий на унікальні археологічні пам'ятки - об'єкти культурної сакральної спадщини, серед яких переважають курганні поховання та об'єкти монументальної скульптури - кам'яні стели. Найбільш цінними світоглядними археологічними об'єктами культурної сакральної спадщини є святилища-жертovníки, поховання служителів культу, предмети сакрального значення та об'єкти монументальної скульптури.

Класифікаційна схема типів сакральної спадщини об'єктів археології мікрорегіонів пониззя Сухого Кобелячка та нижнього Прип'ілля.

Вивчення культурної сакральної спадщини дозволяє нам глибше зрозуміти себе, свою історію і культуру та допомагає нам знайти відповіді на вічні питання про сенс життя і місце людини у світі. Сакральна спадщина є не просто сукупністю стародавніх вірувань і обрядів. Це ще й живе джерело натхнення, яке допомагає орієнтуватися у складному світі сучасності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кулатова І. М. Курган біля колишнього хутора Підусту під Горішніми Плавнями / І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко, В. Лямкін // Свічадо Придніпров'я. Краєзнавчий альманах: збірник краєзнавчих та наукових праць / І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко, В. Лямкін. – Горішні Плавні: Краєзнавчий музей м.Горішні Плавні, 2023. – (XII). – С. 12–55.
2. Міщенко О. В. Сакральна спадщина України: класифікація та просторовий аналіз / О. В. Міщенко. // Український географічний журнал. – 2023. – №4. – С. 14–53.
3. Супруненко О. Б. КУРГАНИ НИЖНЬОГО ПРИПІСІЛЛЯ / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк. – Київ: ЦОДПА, 2011. – 472 с.
4. Супруненко О. Б. ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ ПОНИЗЗЯ СУХОГО КОБЕЛЯЧКА НА ПОЛТАВЩИНІ / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк. – Київ-Полтава: Дивосвіт, 2009. – 104 с.
5. СТАРОЖИТНОСТІ ОКОЛИЦЬ КОМСОМОЛЬСЬКА / [О. Б. Супруненко, І. М. Кулатова, К. М. Мироненко та ін.]. – Київ-Полтава: "Фірма "Техсервіс", 2005. – 140 с.
6. Шилов Ю. О. Відображення "Ріг-Веди" і "Веди-Словена" в археологічних пам'ятках Кременчуччини / Юрій Олексійович Шилов // Старожитності та історія Кременчука / Юрій Олексійович Шилов. – Київ-Полтава-Кременчук: ЦП НАН України і УТОПК, 2018. – С. 42–53.